

УДК 324:342.844.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v056.2025.45>**О. О. Цебенко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0024-0405>*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин
Національного університету «Львівська політехніка»*

ПРИЧИНИ ТА ЧИННИКИ АБСЕНТЕЇЗМУ

Постановка проблеми. Вітчизняна та зарубіжна електоральна практика демонструють стійку тенденцію до зростання рівня абсентеїзму під час виборів, коли дедалі більше громадян відмовляються брати участь у голосуванні як механізмі формування влади в умовах сучасної представницької демократії. Високий рівень абсентеїзму є негативним явищем для розвитку держави, суспільства та демократії. Він ставить під сумнів легітимність влади та часто є свідченням наявності системних проблем у державі. Відтак ситуація актуалізує проблему боротьби із абсентеїзмом.

Водночас очевидно, що для ефективного подолання абсентеїзму та активізації електоральної участі громадян слід насамперед розуміти, що спричинило це явище. Відтак актуальним постає питання з'ясування причин та чинників, які впливають на рівень абсентеїзму.

Обрана нами для дослідження проблематика є актуальною і для України, де рівень абсентеїзму стає дедалі вищим. Більше того, під час проведення повоєнних виборів в Україні ця проблема набуде ще більш масштабних проявів. Відтак з'ясування причин та чинників абсентеїзму дасть змогу активізувати електоральну участь українських громадян на повоєнних виборах та забезпечити у такий спосіб їх більш демократичний рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема абсентеїзму стала об'єктом вивчення для низки вітчизняних та зарубіжних науковців, експертів і аналітиків. Зокрема, серед українських дослідників абсентеїзму слід виокремити М. Бучина, Д. Гаврилюка, О. Грабара, О. Корнієвського, Л. Нікітенко, Є. Перегуду, М. Росенко, С. Топалову, М. Фоломєєва, Ю. Шведа, І. Щebetун та ін.

Незважаючи на значну увагу дослідників до проблематики абсентеїзму, у сучасній вітчизняній та зарубіжній політичній науці поки що відсутнє єдине розуміння причин та чинників, які впливають на рівень електоральної участі громадян. Відтак проблематика абсентеїзму потребує більш ґрунтовного політологічного аналізу.

Мета публікації – проаналізувати основні причини та чинники, які впливають на рівень абсентеїзму.

Виклад основного матеріалу. Дослідники вважають, що абсентеїзм можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У рамках широкого підходу абсентеїзм варто розуміти як байдуже ставлення особи до реалізації свої громадянських і політичних прав. У рамках широкого підходу абсентеїзм трактується як політична апатія та форма ухиляння громадян від політичної участі загалом. У рамках вузького підходу під абсентеїзмом слід розуміти форму відмови громадян від участі у виборах або ж форму цілеспрямованого бойкотування громадянами виборчого процесу [6]. Хочемо зазначити, що у рамках нашого дослідження ми будемо вживати абсентеїзм у вузькому розумінні як характеристику виборчого процесу, як низький рівень участі громадян у виборах.

Вітчизняні науковці О. Корнієвський, Є. Перегуда та Д. Гаврилюк наголошують на тому, що в сучасній світовій та українській політичній науці можна виокремити три основні розуміння суті та особливостей абсентеїзму як електорального феномену:

- розгляд абсентеїзму з позиції теорії раціональної дії. Згідно цього підходу абсентеїзм можна розглядати як відмову від голосування через відсутність вигоди для виборця;

- трактування абсентеїзму у рамках поведінкової теорії. Згідно цього підходу абсентеїзм можна розглядати як тип поведінки, яка є відхиленням від суспільної норми;

- розгляд абсентеїзму з позиції рівня стабільності суспільства. У рамках даного підходу абсентеїзм можна трактувати як результат стабільності суспільства та задоволеності виборців станом справ [3, с. 102].

Варто зазначити, що питання причин та чинників, яку зумовлюють абсентеїзм, є доволі складним та дискусійним. Відтак можемо вести мову про наявність різних підходів до виокремлення та типології причин і чинників, які сприяють зменшенню електоральної участі громадян.

Насамперед хочемо зазначити, що у вітчизняній та зарубіжній політичній науці дуже часто ототожнюють причини та чинники абсентеїзму, або ж не акцентують увагу на цьому

аспекті проблематики, вживаючи ці поняття як синоніми. На нашу думку, причини та чинники абсентеїзму хоч і є близькими за змістом поняттями, проте їх слід диференціювати. Причина, яка зумовлює абсентеїзм, має прямий вплив на абсентеїзм, сприяючи зниженню електоральної участі. У той час як чинник може мати як позитивний (сприяти зростанню абсентеїзму) так і негативний (знижувати рівень абсентеїзму) вплив. До прикладу, відсутність цікавих та яскравих кандидатів на виборах є причиною абсентеїзму, яка зумовлює зростання його рівня. Натомість перелік кандидатів на виборах є чинником абсентеїзму: він може бути різним, передбачати як відсутність яскравих кандидатів (що підвищуватиме рівень абсентеїзму), так і наявність таких кандидатів (що стимулюватиме громадян йти на вибори).

Зважаючи на той факт, що диференціація причин та чинників абсентеїзму не є головною ціллю нашого дослідження, ми під час аналізу основних підходів до виокремлення причин та чинників не звертатимемо уваги на цей аспект проблематики. Відтак подаватимемо інформацію у авторській інтерпретації, навіть якщо виникатимуть питання, чи коректно дослідники вживатимуть згадану термінологію.

На думку вітчизняних дослідників С. Топалової та М. Фоломєєва, причини абсентеїзму можна погрупувати на 4 категорії:

1. Ментальні та політико-культурні.
2. Соціально-економічні.
3. Політичні.
4. Особистісні [6].

До першої категорії причин абсентеїзму дослідники віднесли відсутність суб'єктності в народі, який не вірить, що має змогу щось змінити. Також знижує, на думку вчених, електоральну участь психологія пристосування, конформізм і підданська політична культура. На противагу цим громадянам низка інших виборців ходить на вибори по інерції, перебуваючи під впливом комуністичного досвіту та патерналізму. Серед соціально-економічних причин абсентеїзму вчені виокремлюють складний стан соціально-економічної ситуації в країні та економічну кризу. До політичних причин абсентеїзму належить, зокрема, дисфункція державних інститутів; делегітимація інституту виборів; низька якість та олігархізованість політичної еліти.

Нарешті, серед особистісних причин (які, на думку науковців, є і політичними причинами) вони виокремлюють рівень довіри до влади та владних інститутів. При цьому, на думку вчених, абсентеїзм зумовлює як низький, так і високий рівень довіри до влади та політики.

У першому випадку знижує рівень електоральної участі зневіра громадян у здатність щось змінити та вплинути на ситуацію в країні. У другому випадку знижує рівень участі громадян у виборах думка про те, що не варто витрачати час та зусилля для того, щоб вчергове переобрати ефективну владу, якою громадяни задоволені [6].

Українські дослідники О. Корнієвський, Є. Перегуда та Д. Гаврилюк виокремлюють такі причини абсентеїзму (на прикладі України):

- наявність принципу добровільної участі у виборах та відсутність імперативного вотуму;
- відсутність віри у здатність громадян щось змінити, розчарування та апатія (особливо серед молоді);

– відсутність суттєвої відмінності між суб'єктами виборчого процесу, їх прагматизм та орієнтованість та обслуговування інтересів фінансово-олігархічних груп;

- об'єктивні обставини, які перешкоджають участі громадян у виборах (хвороба, похилий вік, перебування на заробітках закордоном тощо) та ін. [3, с. 105].

На думку української вченої М. Росенко, під час аналізу причин абсентеїзму слід вести мову насамперед про особистісні причини. Вони, вважає дослідниця, мають як мінімум 3 прояви:

- домінування в індивіда норм субкультури, відповідно до чого особистість відкидає загальноприйняті норми (у тому числі виборче право) як чужі;
- наявність високого рівня задоволеності інтересів індивіда, що має наслідком втрату інтересу до політики, адже індивід здатний справлятися із наявними проблемами самостійно, без участі в політиці;
- наявність апатії, недовіра до політичних інститутів, відчуття власної неспроможності впливати на політику та втрата віри у власні сили [5, с. 100].

Вітчизняні науковці Л. Нікітенко та О. Грабар виділяють 3 основні групи причин абсентеїзму:

1. Причини, пов'язані з самими виборчим процесом. До цієї групи причин дослідники відносять такі:

- неяскові та нецікаві суб'єкти виборчого процесу (кандидати чи партії), які балотуються на виборах;
- відсутність конкуренції на виборах та ін.

2. Причини, які пов'язані із загальною ситуацією в країні. Йдеться, зокрема, про ситуацію в політичній, економічній та соціальній сферах життя суспільства.

3. Причини, пов'язані із поведінкою індивіда як виборця. Йдеться про певні життєві прин-

ципи чи тип світогляду індивіда, які спричиняють його байдуже ставлення до політики та виборів [4, с. 52].

Схожу позицію щодо причин абсентеїзму займає і український науковець Д. Гаврилюк. Єдина відмінність полягає у тому, що він не виокремлює особистісних причин абсентеїзму. Відтак, на думку Д. Гаврилюка, варто вести мову про дві групи причин абсентеїзму: причини, пов'язані із особливостями виборчої кампанії, та причини, пов'язані із ситуацією в країні під час виборчого процесу.

До першої групи дослідник відносить такі причини:

- нецікавість конкретної виборчої кампанії;
- відсутність яскравих кандидатів;
- відсутність конкуренції між кандидатами;
- неорганізованість виборчого процесу з боку влади;

– відсутність влучних ідей щодо модернізації політичної системи тощо.

Друга група включає стан політичної, економічної та соціальної сфер життєдіяльності суспільства [2, с. 110].

На думку вітчизняних науковців І. Щебетуна та О. Грабара, головна причина абсентеїзму криється у неефективності влади та державного управління. Відтак, до найбільш вагомих причин, які зумовлюють абсентеїзм, на їхню думку, слід віднести такі:

- втрата довіри до влади та політиків з боку громадян;
- розчарування у спроможностях політичної еліти впроваджувати ефективні зміни;
- низька компетентність політичної еліти тощо [8, с. 67].

На основі різних мотивів відмови від участі у виборах український дослідник Ю. Шведа виділяв чотири види абсентеїзму:

1. Політичний абсентеїзм. У випадку політичного абсентеїзму виборці, відмовившись від участі у голосуванні, у такий спосіб висловлюють свій протест щодо політичних програм та передвиборних платформ усіх кандидатів чи політичних партій, які беруть участь у виборах, вважаючи, що жодна з них не відповідає їхнім політичним поглядам. Ще однією причиною політичного абсентеїзму може бути сумнів виборців щодо спроможності влади провести чесні вибори.

2. Економічний абсентеїзм. Цей тип абсентеїзму зумовлений складною економічною ситуацією та відсутністю віри виборців у здатність кандидатів і політичних партій, які балотуються на виборах, ці економічні проблеми подолати.

3. Соціальний абсентеїзм. У випадку соціального абсентеїзму виборці висловлюють протест

щодо складної соціальної ситуації, що склалася в суспільстві (недостатня соціальна захищеність, погана екологія тощо) та не вірять у бажання і спроможність кандидатів і політичних партій боротися з цими негативними явищами.

4. Аполітичний абсентеїзм. Цей тип абсентеїзму не має відношення до політичної демонстрації та спричинений відсутністю інтересу і байдужим ставленням виборців до політики в цілому, та до виборів, зокрема [7, с. 82].

Одну з найбільш ґрунтовних та конкретизованих класифікацій чинників абсентеїзму розробив український дослідник М. Бучин. На його думку, слід виокремити чотири основні групи чинників, які впливають на електоральну участь громадян:

1. Суб'єктивні чинники. Ця група чинників включає індивідуальні особливості та характеристики громадян як виборців. На думку М. Бучина, ця група включає 2 підгрупи чинників:

- демографічні, до яких слід віднести вік, стать, рівень доходів, соціальний статус та місце проживання виборців;
- ментально-психологічні, які включають насамперед освіту та рівень політичної культури виборців.

2. Об'єктивні чинники. Ця група чинників характеризує загальну ситуацію в країні та виборчий процес, зокрема. До цієї групи чинників науковець відносить 3 підгрупи:

- соціальні чинники (стан та рівень розвитку суспільства);
- економічні (стан та рівень розвитку економіки);
- політичні чинники (стан політики в державі).

Політичні чинники, на думку М. Бучина, є найбільш важливими та впливовими. Їх, у свою чергу, дослідник поділяє ще на 3 групи:

а) чинники, які впливають із загального стану політики у державі (рівень довіри виборців до політичної системи; тип партійної системи та ін.);

б) чинники, які впливають із особливостей конкретного виборчого процесу (рівень демократичності виборів; тип виборчої системи; тип (рівень) виборів; перелік суб'єктів виборчого процесу та їхній політичний імідж; рівень конкуренції на виборах та ін.);

в) технічні чинники, які впливають із наявних у виборчому процесі технічних процедур (тип реєстрації виборців; доступність (віддаленість) виборчої дільниці; рівень ефективності підготовки до проведення виборів; рівень та характер інформування виборців про день голо-

сування; дата проведення виборів; наявність чи відсутність можливості голосувати проти всіх тощо) [1, с. 42–48].

3. Кон'юнктурні чинники. Ця група чинників є результатом певного збігу обставин (кон'юнктури). До цієї групи чинників абсентеїзму М. Бучин відносить характер погоди в день голосування; стан здоров'я виборців; ситуація у сім'ї виборців; наявність чи відсутність документів для ідентифікації виборців тощо.

4. Ініціативні чинники. До цієї групи чинників належить цілеспрямований вплив певних суб'єктів, спрямований на коригування рівня явки на виборах. Йдеться, зокрема, про заклик до бойкотування виборів; словесна чи поведінкова (у вигляді підвезень виборців до виборчих дільниць) мобілізація електорату; тиск та погрози на адресу виборців; залякування виборців та ін. [1, с. 47–48].

Бучин М. підкреслює, що більшість із виокремлених чинників абсентеїзму можуть спрацьовувати по-різному, в одному випадку чи в один час позитивно впливаючи на рівень електоральної участі громадян, а в іншому випадку сприяючи абсентеїзму. Багато в чому вплив чинників абсентеїзму залежить від конкретної країни, конкретної ситуації в цій країні, специфіки виборчої ситуації, характеру електорату тощо [1, с. 48].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що на рівень електоральної участі громадян впливає цілий комплект причин та чинників, які залежать від об'єктивних обставин та суб'єктивних характеристик виборця; є результатом дій суб'єктів виборчого процесу та збігу обставин; є наслідком законодавчого регулювання та конкретної ситуації. При цьому рівень абсентеїзму визначається комплексним впливом всіх причин та чинників, які по-різному впливають на електоральну участь громадян не лише у різних країнах та регіонах, але й у різних виборчих циклах у одних і тих самих державах. Чітко розуміючи причини та чинники абсентеїзму, можна розробити ефективні механізми боротьби з абсентеїзмом. Що може стати перспективним напрямком наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Бучин М. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. 452 с.
2. Гаврилюк Д. Політологічні розвідки причин вияву в політичній практиці феномену абсентеїзму. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2011. Вип. 6. С. 106–111.
3. Корнієвський О., Перегуда Є., Гаврилюк Д. Громадянська освіта як фактор подолання абсентеїзму

в Україні. *Політичні дослідження*. 2022. № 1 (3). С. 99–120.

4. Нікітенко Л., Грабар О. Причини абсентеїзму та шляхи його подолання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 51–53.

5. Росенко М. Абсентеїзм та його вплив на становлення парламентаризму. *Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. праць*. 2011. № 3. С. 99–105.

6. Топалова С., Фоломєєв М. Абсентеїзм як проблема: між активністю та компетентністю. *Лівий берег*. 17 лютого 2020 р. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/450092_absenteizm_yak_problema_mizh.html?fbclid=IwAR3-q1YRgHrYvuZvfZ82V6IVy2_rq9SDe-OnXRvFUm-s6h6GObSlcGwIass

7. Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 462 с.

8. Щебетун І., Грабар О. Абсентеїзм як проблема сучасної демократії. *Вчені записки ТНУ ім. В. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70), Ч. 1., № 2. С. 63–68.

Анотація

Цебенко О. О. Причини та чинники абсентеїзму. – Стаття.

Стаття присвячена вивченню актуальної проблематики сучасної політичної науки – абсентеїзму як атрибуту сучасного виборчого процесу. Акцентовано увагу на певних змістових відмінностях між причинами та чинниками абсентеїзму. Проаналізовано основні підходи вітчизняних дослідників до виокремлення причин та чинників абсентеїзму. Продемонстровано, що незважаючи на наявність різних бачень причин та чинників абсентеїзму у різних дослідників, можна виокремити найбільш важливі чинники та причини абсентеїзму, а саме: суб'єктивні характеристики виборців (їхній вік, стать, соціальний статус, рівень освіти, рівень політичної свідомості та культури тощо); об'єктивні обставини, в яких проводяться вибори (стан економіки, політики та рівень розвитку суспільства); дії з боку влади та суб'єктів виборчого процесу, спрямовані на мобілізацію чи демобілізацію громадян щодо участі у виборах; індивідуальні обставини, які впливають на вибір конкретного виборця (стан особистого здоров'я та здоров'я членів сім'ї; погода в день виборів; наявність чи відсутність у виборця чи членів його родини проблем чи важливих справ) та ін. Показано, що на думку більшості науковців, найбільш впливовими є політичні причини та чинники абсентеїзму, які включають загальний стан політики в державі; рівень демократичності політичної системи суспільства; рівень виборів; тип виборчої системи; перелік суб'єктів виборчого процесу; особливості виборчого законодавства; рівень конкуренції на виборах тощо. Наголошено, що причини та чинники абсентеїзму можуть по-різному впливати на рівень електоральної участі громадян залежно від країни, регіону чи конкретних виборів, що необхідно врахувати під час вибору та застосування механізмів активізації електоральної участі громадян.

Ключові слова: абсентеїзм, електоральна участь, чинники абсентеїзму, причини абсентеїзму, політичні чинники абсентеїзму, вибори, демократія.

Summary

Tsebenko O. O. Causes and factors of absenteeism. – Article.

The article is devoted to the study of the current issues of modern political science – absenteeism as an attribute of the modern electoral process. Attention is focused on certain substantive differences between the causes and factors of absenteeism. The main approaches of domestic researchers to identifying the causes and factors of absenteeism are analyzed. It is demonstrated that despite the presence of different views of the causes and factors of absenteeism among different researchers, it is possible to identify the most important factors and causes of absenteeism, namely: subjective characteristics of the voters (their age, gender, social status, level of education, level of political awareness and culture, etc.); objective circumstances in which elections are held (the state of the economy, politics and the level of development of society); actions by the authorities and subjects of the electoral process aimed at mobilizing or demobilizing citizens to participate in the elections;

individual circumstances that influence the choice of a particular voter (the state of personal health and the health of family members; weather on election day; the presence or absence of problems or important matters for the voter or his family members), etc. It is shown that, according to most scientists, the most influential are political reasons and factors of absenteeism, which include the general state of politics in the state; the level of democracy of the political system of society; the level of elections; the type of electoral system; the list of subjects of the electoral process; features of electoral legislation; the level of competition in elections, etc. It is emphasized that the reasons and factors of absenteeism can affect the level of electoral participation of citizens differently depending on the country, region or specific elections, which must be taken into account when choosing and applying mechanisms for activating the electoral participation of citizens.

Key words: absenteeism, electoral participation, factors of absenteeism, reasons for absenteeism, political factors of absenteeism, elections, democracy.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 14.11.2025

Опубліковано: 15.12.2025